

Державна підтримка інноваційного розвитку як основи економічного зростання в Україні

У статті визначено та проаналізовано основні проблеми реалізації інноваційних процесів промисловими підприємствами в Україні. Як напрям державної інноваційної політики запропоновано підхід до управління інноваційними процесами, який базується на регулюванні структури витрат. Як рішення проблеми диспропорційності інноваційно-інвестиційних процесів визначено інтенсифікацію науково-технологічного розвитку.

Ключові слова: інноваційний процес, інноваційний розвиток, науково-технічна політика, інноваційна діяльність, диспропорційність інноваційно-інвестиційних процесів.

Постановка проблеми

Інноваційну сферу діяльності підприємства сучасні економічні умови визначають як пріоритетну у забезпеченні конкурентоспроможності, а відповідно і його ринкової життєздатності. Бюджетне фінансування науково-технічної та інноваційної діяльності в Україні обмежується 1–3% від загальної суми витрат, а основним джерелом фінансування інноваційної діяльності є власні кошти підприємств. Тому на даному етапі складних соціально-економічних трансформацій та в умовах обмеженості інвестиційних ресурсів однією з головних проблем у визначенні напрямів розвитку вітчизняної промисловості є формування відповідної інноваційної стратегії, однією зі складових якої є ефективне використання коштів з метою підвищення інноваційного рівня продукції та, в кінцевому підсумку, забезпечення її високого конкурентного рівня на світовому ринку наукоємних товарів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питанням інноваційного розвитку економіки присвячена велика кількість фундаментальних досліджень. Перш за все, це праці Г.Доброва, С.Глазьєва, Е.Менсфілда, Б.Санто, Б.Твісса, Й.Шумпетера. Дослідження засад інноваційної діяльності та економічних основ управління інноваційними процесами знайшли відображення у працях таких вітчизняних науковців, як В.Геєць, С.Ілляшенко, О.Пампура, О.Попович, В.Соловійов, Л.Федулова та ін. Проте на сьогодні питання щодо вибору напрямів державної підтримки інноваційного розвитку та їх обґрунтування залишаються недостатньо висвітленими.

Постановка завдання

Метою статті є аналіз існуючих проблем в реалізації національної науково-технічної та інноваційної діяльності, а також обґрунтування напрямів державної підтримки інноваційного розвитку як основи економічного зростання в Україні. Концептуально

Антонюк Наталія Анатоліївна, кандидат економічних наук, старший викладач кафедри фінансів Сумського державного університету; Деркач Микола Андрійович, кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів Сумського державного університету; Абрамчук Марина Юріївна, асистент кафедри фінансів Сумського державного університету.

дослідження базується на тому твердженні, що управління інноваційно-інвестиційними процесами в економіці повинно здійснюватися шляхом регулювання структури інноваційних витрат та пропорційності їх реалізації.

Викладення основного матеріалу дослідження

Ключова роль у процесі розроблення та впровадження нововведень належить промисловим підприємствам, які досить обгрунтовано розглядаються як «носії» інноваційності економіки. За даними Держкомстату України, за перше півріччя 2011 р. тільки 6,6% виконавців наукових та науково-технічних робіт було зосереджено у заводському секторі науки (у 2007 – 6,2%, у 2008 р. – 5,4%) [1, 2, 3]. Це передусім свідчить про слабкі інтеграційні процеси прикладної науки та сфери виробництва. Значним фактором у прискоренні інноваційного розвитку вітчизняної економіки є налагодження зв'язків між науковою, науково-технічною та виробничою сферами, які були втрачені після розпаду СРСР.

У державній інноваційній політиці необхідно використовувати диференційований підхід щодо підтримки та стимулювання підприємств як основних суб'єктів національної інноваційної системи, що повинен враховувати повноту, цільовий характер та масштабність інноваційних процесів. Так, пріоритетними в інноваційному середовищі повинні вважатися підприємства, що забезпечують реалізацію практично всіх етапів інноваційного процесу, включаючи НДДКР. Запропонований підхід забезпечить: формування адекватної системи пільг для реалізації науково-технічного потенціалу підприємств; класифікацію суб'єктів інноваційної діяльності з погляду на їх пріоритетність; розвиток конкурентного внутрішнього ринку інновацій; інтеграцію наукової, технічної й виробничої діяльності.

Значущість питань підвищення ефективності інноваційних процесів зазначено в «Державній програмі прогнозування науково-технологічного розвитку на 2008–2012 роки», Програмі економічних реформ на 2010–2014 «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» та інших державних документах, в яких визначальним для конкурентоспроможності економіки України визнаються темпи впровадження новітніх науково-технічних розробок, рівень розвитку наукоємного виробництва, а також ефективність та динамічність інноваційних процесів [4–9]. Але слід зазначити, що декларування на державному рівні необхідності активізації інноваційних процесів навряд чи дозволить вирішити на сьогодні вже невідкладні питання щодо визначення напрямів підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки. До того ж участь держави щодо розвитку інноваційного сектору економіки практично обмежується створенням нормативно-правової бази, про що свідчить відсутність дієвого механізму державних замовлень та участі держави у фінансуванні інноваційних проектів підприємств. До того ж, сучасні реалії свідчать про необхідність підприємствам самостійно «виживати» в динамічному конкурентному середовищі та вимагають формування ефективної інноваційної політики, що відповідає сучасним соціально-економічним умовам розвитку України.

Проаналізуємо основні причини, що перешкоджають розгортанню активної інноваційної діяльності в Україні.

1. Однією з причин традиційно називають недостатній обсяг фінансування.

У цілому інноваційна активність вітчизняних підприємств за останні роки характеризувалася збільшенням обсягів витрат на інноваційну діяльність. За період 2000–2010 рр. загальні витрати зросли в 4,57 рази [3], що, на жаль, не стало запорукою

підвищення її ефективності, а тим більше значно не вплинуло на темпи економічного зростання в Україні. Цей факт дає нам підстави говорити, що на сьогодні обсяги фінансування не є ключовим у вирішенні проблеми неефективності здійснюваних інноваційних процесів. Вважаємо за необхідне зазначити, що в умовах обмеженості інвестиційних ресурсів резервом підвищення ефективності інноваційної діяльності може стати збалансування напрямів їх використання з одночасним узгодженням зі стратегічними цілями розвитку держави, яке передбачає аналіз і оцінку існуючого науково-технічного, технологічного та інноваційного потенціалів. Диспропорційність в фінансуванні інноваційної діяльності відображено в табл. 1.

Таблиця 1 – Динаміка показників інноваційної активності промислових підприємств України*

Показник	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Питома вага підприємств, які займалися інноваціями, %	15,1	13,7	11,9	11,2	14,2	13	12,8	13,8
Загальна сума витрат, млн грн	3059,8	4534,6	5751,6	6160,0	10850,9	11994,2	7949,9	8045,5
Всього, %	100	100	100	100	100	100	100	100
в т. ч. витрати на дослідження та розробки, млн грн	312,9	445,3	612,3	992,9	986,5	1243,6	846,7	996,4
питома вага (1), %	10,2	9,8	10,6	16,1	9,1	10,4	10,6	12,4
придбання інших зовнішніх знань, млн грн	95,9	143,5	243,4	159,5	328,4	421,8	115,9	141,6
питома вага(2), %	3,1	3,2	4,2	2,6	3,0	3,5	1,5	1,7
придбання машин та обладнання, млн грн	1873,7	2717,5	3149,6	3489,2	7471,1	7664,8	4974,7	5051,7
питома вага (3), %	61,2	59,9	54,8	56,6	68,8	63,9	62,6	62,8
інші витрати, млн грн	777,3	1228,3	1746,3	1518,4	2064,9	2664,0	2012,6	1855,8
питома вага (4), %	25,5	27,1	30,4	24,7	19,1	22,2	25,3	23,1
співвідношення за напрямками фінансування (1:2:3:4)	3:1:20:8	3:1:19:8	3:1:13:7	6:1:22:9	3:1:23:6	3:1:18:6	7:1:41:17	7:1:37:14

* розраховано за даними джерела [3].

2. Серед основних причин гальмування інноваційної діяльності підприємств також називають проблему формування оптимальної структури джерел фінансування.

Проблема фінансового забезпечення інноваційної діяльності, зокрема формування оптимальної структури джерел фінансування, пов'язана з необхідністю здійснення кардинальних змін в інвестиційній, інноваційній та науково-технологічній політиці держави. Це питання викликає значну зацікавленість з боку сучасних науковців, зокрема аналізуються питання можливості залучення іноземних інвестицій, розвитку вітчизняної сфери банківського кредитування інноваційної діяльності в Україні. Але системні зрушення у державній науково-технологічній та інноваційній політиці потребують певний час для їх здійснення. За таких умов промислові підприємства повинні вирішувати завдання з оптимізації джерел та напрямів використання ресурсів,

ЧАСТИНА 2 НАУКОВІ ПОВІДОМЛЕННЯ

зокрема власного капіталу, представленого прибутком та амортизаційними відрахуваннями, які спрямовуються на просте або розширене відтворення основного капіталу. А відповідно вирішення питання щодо покращення та оптимізації структури джерел фінансування інноваційних процесів на даному етапі соціально-економічного розвитку неможливе виключно в межах підприємства, а потребує державного сприяння в активізації інноваційної діяльності. До того ж існуюча практика господарювання вітчизняних промислових підприємств свідчить, що власні кошти залишаються основним джерелом фінансування інноваційної діяльності (табл. 2).

Таблиця 2 – Джерела фінансування інноваційної діяльності*

Показник	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Загальна сума витрат, млн грн	3013,8	3059,8	4534,6	5751,6	6160,0	10850,9	11994,2	7949,9	8045,5
Всього, %	100	100	100	100	100	100	100	100	100
у т.ч. за рахунок коштів: власних коштів, млн грн	2141,8	2148,4	3501,5	5045,4	5211,4	7999,6	7264,0	5169,4	4775,2
питома вага, %	71,0	70,2	77,2	87,7	84,6	73,7	60,6	65,0	59,4
державного бюджету, млн грн	45,5	93,0	63,4	28,1	114,4	144,8	336,9	127,0	87,0
питома вага, %	1,5	3,0	1,4	0,5	1,8	1,3	2,8	1,6	1,1
іноземних інвесторів, млн грн	264,1	130,0	112,4	157,9	176,2	321,8	115,4	1512,9	2411,4
питома вага, %	8,7	4,2	2,5	2,7	2,9	2,9	0,9	19,0	29,9
інші джерела, млн грн	562,4	688,4	857,3	520,2	658,0	2384,7	4277,9	1140,6	771,9
питома вага, %	18,8	22,6	18,9	9,1	10,7	22,1	35,7	11,4	9,6

* розраховано за даними джерела [1].

3. Серед проблем, що зумовлюють низьку ефективність інноваційних процесів у промисловості, необхідно зазначити питання вибору тематики прикладних досліджень та оцінки їх соціально-економічних та екологічних наслідків.

Досвід роботи вітчизняних підприємств за тривалий період часу свідчить, що більшість розгорнутих тематик НДДКР не були завершені, а їх результати не були впроваджені. Очевидно, що це є однією з причин, за якої керівництво підприємств у цей час не розглядає НДДКР як обов'язковий елемент повсякденної діяльності. До того ж етап прикладних науково-дослідних робіт має високий ступінь невизначеності, а отже, і високий ризик неотримання доходів у майбутньому. У своїй праці [10] К.Маркс відзначав, що «...издержки, которых требует ведение предприятия, применяющего впервые новые изобретения, всегда значительно больше, чем издержки более поздних предприятий...». У сучасних конкурентних умовах господарювання «піонери» в інноваціях, які мають у своєму розпорядженні великий капітал, що дозволяє створювати інноваційну наукоємну продукцію, забезпечують собі більш високі темпи економічного зростання. Тому провідні західні корпорації свою діяльність акцентують саме на стратегічному розвитку – розвитку науково-технічної бази як фундаменту активної безперервної інноваційної діяльності.

У даному контексті для прикладу доцільно навести китайський досвід інноваційного розвитку економіки, яка на сьогодні є об'єктом уваги багатьох вітчизняних науковців, у тому числі [11]. Незважаючи на те, що інноваційна політика Китаю розглядається як політика «копіювання», вона здійснюється за перспективними напрямками розвитку науково-технічної сфери. У вітчизняній літературі виокремлюються лише три можливих напрямки: проведення власних НДДКР, придбання ліцензій на виробництво

нової продукції або запозичення. Другий варіант є, з одного боку, доступним, а з іншого – ризикованим з тієї точки зору, що мала ймовірність придбання ліцензії на виробництво нової продукції, що дозволить зайняти значне місце на ринку та збільшити прибуток. Запозичення передбачає освоєння технологій, які вже розроблені іншими країнами. Така ситуація також не позбавлена ризику запізнювання в освоєнні новітніх технологій, а відповідно означатиме продовження політики «аутсайдерів» в інноваційному просторі.

Слід зазначити, що ми розділяємо точку зору авторів, які стверджують, що на сьогодні в Україні наявний, точніше сказати збережений природно-ресурсний, науковий та науково-технологічний потенціали створюють об'єктивні передумови прискореного економічного зростання, а неадекватне існуючим умовам соціально-економічного розвитку їх використання є головною перешкодою у забезпеченні ефективного функціонування вітчизняної промисловості та економіки України в цілому [12].

Зважаючи на домінування сьогодні маркетингової концепції управління, цілком логічним представляється здійснювати вибір напрямів інвестування в інноваційній сфері, виходячи з можливості задовольнити потреби ринку. Таким чином, у сучасних умовах становлення вітчизняної економіки орієнтиром в обґрунтуванні напрямів фінансування інноваційної діяльності повинний виступати рівень конкурентоспроможності продукції на внутрішніх та зовнішніх ринках, а також позиція держави у світовому науково-технологічному середовищі.

Висновки

Проведені власні дослідження щодо здійснення інноваційної діяльності вітчизняними підприємствами, аналіз літературних джерел та офіційних статистичних даних дозволяють зробити висновок про низьку ефективність інноваційних процесів у вітчизняній промисловості, яка виявляється у тенденції зниження конкурентоспроможності продукції на світовому ринку. З метою виявлення основних напрямів підвищення ефективності інноваційних процесів у промисловості проаналізовано проблеми, що перешкоджають розгортанню активної інноваційної діяльності в Україні. Так, на сьогодні невирішеними залишаються питання збільшення обсягів витрат, спрямованих в інноваційну сферу, оптимізації структури витрат в інноваційних процесах, а також визначення пріоритетних тематик наукових досліджень у заводському секторі науки. Подальші дослідження пов'язані з науковим обґрунтуванням механізму розподілу інвестиційних ресурсів в системі управління інноваційними процесами в економіці України.

1. *Виконання наукових та науково-технічних робіт за 9 місяців 2007 р.* Експрес-випуск від 21.11.2007р. № 291 // Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrstat.gov.ua/control/uk/localfiles/display/express/expr2007/1107/expres_11.html.
2. *Виконання наукових та науково-технічних робіт у I кварталі 2008 р.* Експрес-випуск від 21.05.2008р. №123 // Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2008/0508/123.zip>.
3. *Наукова та іноваційна діяльність (1990–2010 рр.)* // Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. *Концепція Державної програми прогнозування науково-технологічного розвитку на 2008–2012 роки* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?user=1146531>.

5. Закон України «Про пріоритетні напрямки інноваційної діяльності в Україні» № 433-IV [із змінами та доповненнями від 9 лютого 2006р. № 3421 – IV] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : in.gov.ua.
6. *Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004–2015 роки) шляхом європейської інтеграції* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
7. *Стратегія інноваційного розвитку України на 2009–2018 роки та на період до 2039 року* // Офіційний сайт Державного агентства України з інвестицій та інновацій [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://in.gov.ua/index.php?get=494&id=1766>.
8. Указ Президента України «Про стан науково-технологічної сфери та заходи щодо забезпечення інноваційного розвитку України» № 606/2006 від 11.07.2006 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : in.gov.ua.
9. *Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава / Програма економічних реформ на 2010–2014 роки* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.president.gov.ua/docs/Programa_reform_FINAL_1.pdf.
10. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии. Т. III, кн. III. Ч. I. I–IV [Текст] / К. Маркс ; под ред. Ф. Энгельса. – М. : Политиздат, 1975. – 508 с.
11. Мазур А. А. Технопарки Китая / А. А. Мазур, В. С. Стогний, Н. В. Осадчая // Наука та інновації. – 2006. – Т 2. – № 3. – С. 127–134.
12. *Економічний розвиток України: інституціональне та ресурсне забезпечення: монографія* / [О. М. Алімов, А. І. Даниленко, В. М. Трегобчук та ін.]. – К. : Об'єднаний інститут НАН України, 2005. – 540 (544) с.

Отримано 14.04.2011 р.

Н.А. Антонюк, Н.А. Деркач, М.Ю. Абрамчук
Государственная поддержка инновационного развития
как основы экономического роста в Украине

В статье определены и проанализированы основные проблемы реализации инновационных процессов промышленными предприятиями в Украине. Как направление государственной инновационной политики предложен подход к управлению инновационными процессами, который базируется на регулировании структуры затрат. Как решение проблемы диспропорциональности инновационно-инвестиционных процессов определена интенсификация научно-технологического развития.

Ключевые слова: инновационный процесс, инновационное развитие, научно-техническая политика, инновационная деятельность, диспропорциональность инновационно-инвестиционных процессов.

N.A. Antonjuk, N.A. Derkach, M.Yu. Abramchuk
State support of innovation development as a basic of economic growth in Ukraine

Basic problems of innovation process realization at industrial enterprises of Ukraine have been determined and analyzed in the article. Approach to innovation process management including regulation of its cost structure has been proposed as a way of state innovation politics. Intensification of scientific-technical development is offered as way to solving the problem of disproportion of innovative processes in Ukraine.

Keywords: innovation process, innovation development, scientific-technical politics, innovative activity, disproportion of scientific-technical development.